

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13. 23. 662 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК: 372, 87 (575.2) (043.3)

Джузбаева Айзада Нургазиевна

**КЫРГЫЗСТАНДЫН ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРЫНДА
ДЕКОРАТИВДИК-КОЛДОНМО ИСКУССТВОНУ ОКУТУУНУН
ТАРЫХЫ ЖАНА ТЕНДЕНЦИЯСЫ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2024

Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи: **Сартбекова Нуржан Коодоевна**, педагогика илимдеринин доктору, профессор, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетин Дүйнөлүк тилдер институтунун директору

Расмий оппоненттер: **Асипова Нурбубу Асаналиевна**, педагогика илимдеринин доктору, профессор, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жогорку мектептин педагогикасы кафедрасынын профессору

Бектурова Эмилия Орозбековна, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университетинин педагогика жана окутуунун технологиялары кафедрасынын доценти

Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасы (723500, Ош ш., Ленин көч., 331).

Диссертациялык ишти коргоо 2024-жылдын 31-майында саат 15.00до И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51). Диссертацияны коргоонун онлайн көрсөтүү коду: <https://vc.vak.kg/b/132-3bn-fgw-pkn>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин илимий китепканасынан (720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51) жана Кыргыз билим берүү академиясынын (Дареги: 720000, Бишкек шаары, Эркиндик бульвары, 25) китепканасынан жана КР Президентине караштуу УАКтын сайтынан (<https://vak.kg/>) таанышууга болот.

Автореферат 2024-жылдын 30-апрелинде таркатылды.

Диссертациялык кеңештинокумуштуу катчысы,

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент **Абдыкапарова А. О.**

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Коомдун социалдык-экономикалык, саясий, руханий жана маданий кайра жаралууларына байланыштуу азыркы ата мекендик билим берүү системасы олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болууда

Кыргызстандагы жогорку билим берүүнүн билим берүү системасындагы негизги стратегиясы келечектеги иш үчүн адистерди кесиптик даярдоонун сапатын жогорулатууга багытталган.

Кыргызстандын билим берүү реформасынын контекстинде негизги идея катарында жогорку кесиптик билим берүүнүн компетенттүүлүк багытын күчөлүүдө. Жогорку билим берүүдөгү компетенттүүлүк парадигмасы биринчи кезекте жаңы өнүмдү куруу жана түзүү менен байланышкан адистиктерге жана багыттарга байланыштуу.

Мындай билим берүү милдеттеринин катарына Кыргызстандын ЖОЖдорунда декоративдик-колдонмо искусствону (ДКИ) окутуу кирет. Бакалаврларды декоративдик-колдонмо искусствого окутуу глобалдашуу шартында, өлкө дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине киргенде жана ошол эле учурда жоголгон салттарды жандандыруу жана аны кийинки муундарга өткөрүп берүү максатында ДКИ түрүндөгү Кыргыз улуттук маданиятынын жетишкендиктерин сактап калууга кызыкдар болгондо өзгөчө мааниге ээ болот.

Кыргыз Республикасынын Президентинин "Инсанды руханий жана адеп-ахлактык өнүктүрүү жана дене тарбиясы жөнүндө", "Кыргыз жараны жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү", "Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү Концепциясы "(2021) Жарлыктары өсүп келе жаткан муундун руханий адеп-ахлактык өнүгүүсүн андан ары өркүндөтүүгө өбөлгө боло турган артыкчылыктарды жана натыйжалуу уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды аныктоо зарылдыгын чагылдырат. Дөөлөттүк багыттардын алмашуусу элдин салттуу баалуулуктарынын маанилүүлүгүн түшүнүү, муундан муунга аяр өтүп жаткан мурасты сактоо жана өнүктүрүү зарылдыгын шарттады. Өлкөнүн жетекчиси тарабынан мындай көңүл буруу Кыргызстандын ЖОЖдорунун алдында элдик искусствонун эзелки улуттук каада-салттарын камтыган жаңы программаларды иштеп чыгуу жана билим берүү практикасына киргизүү милдети турат. Демек, Кыргызстандагы жогорку билим берүү системасында чечилүүгө тийиш болгон маанилүү милдеттердин бири улуттук маданияттын жетишкендиктерин жана улуттук кийимдердин предметтерин жасоонун элдик тажрыйбасын эске алуу менен студенттерди прикладдык искусствого окутууну өркүндөтүүнүн негизги концептуалдык негиздерин жана практикалык жолдорун кайра карап чыгуу болуп саналат.

Биздин изилдөө аспектисинде К. И. Антипина (1968), М. С. Андреев (2000), В. Я. Бутанаев (2000), М. Гаврилов (1929), С. М. Дудин (1928), Л. Р. Кызласов (1960), Е.И. Махов (1979), А. Фелькерзам (1915), В. Чепелев (1939).

Г. Л. Чепелевская (1968), Н.В. Черкасовдордун (1968) фундаменталдык изилдөөлөр көңүл бурууга арзыйт. А. Роммдун (1941), М. В. Рынди́ндин (1948) жана башка көптөгөн авторлордун эмгектеринде Орто Азия ПДИнун келип чыгышы жана өнүгүшү тууралуу суроолор кылдат каралган. Кыргыз ПДИнун айрым түрлөрү А. Кутуева (2002), А.Ю. Бал (2005), А. П. Немых (2006), Ч. К. Өмүрбеков (1991), Н. И. Султаналиева (2006), К. Урматова (1993) ж. б. эмгектеринде каралат.

Мектептик жана ЖОЖдук окутуу практикасында ПДИну пайдаланууга арналган иштерде жалпы гана көйгөйлөр белгиленген, бирок азыркы этапта ПДИну ЖОЖдордо окутуунун тарыхына жана тенденцияларына тиешелүү көптөгөн маселелер жетиштүү изилдене элек бойдон калууда.

Бул, биринчи кезекте, колдонмо искусствонун өзгөчө түрү катары кийиз техникасында кыргыздардын аялдардын кийимдерин тигүүнү окутууга арналган изилдөөлөргө тиешелүү. Текстилди көркөм иштетүүнүн жана улуттук кийимдерди тигүүнүн өзгөчө салттарын жандандыруу жана сактоо, ошондой эле искусствонун бул түрүн жаштарга үйрөтүү заманбап билим берүүнүн актуалдуу маселелеринин бири болуп саналат.

ЖОЖдор системасында ДКИну окутууда олуттуу жылыштарга жана жетишкендиктерге карабастан, бул жаатта чечүүнү талап кылган бир катар көйгөйлөр бар. Биринчиден, дагы эле көптөгөн тажрыйбалуу жана жогорку окуу жайларынын таланттуу окутуучуларынын педагогикалык тажрыйбасы жалпыланган жана системасыз эмес, изилденген эмес. Экинчиден, бүгүнкү күндө кыргыз элинин көркөм жана улуттук каада-салттары менен айкалышкан ДКИ нун, элдик кол өнөрчүлүктүн өзгөчөлүктөрүн эске алган дифференцияланган илимий-методикалык система жана билим берүү технологиялары иштелип чыга элек.

Учурдагы адабияттарды алдын ала талдоо, окутуунун практикалык байкоолору жана ДКИну окутуу процессинде ЖОЖдордун тажрыйбасын изилдөө Кыргызстандын азыркы жогорку билим берүү системасындагы бир катар карама-каршылыктарды аныктоого мүмкүндүк берди:

- кыргыз элинин салттуу көркөм маданиятынын мурасын педагогика аркылуу сактоо жана кайра жандандыруу зарылчылыгы жана тарыхый-педагогикалык талдоону, чыгармачылык өнөрдүн негиздерин окутуу жаатындагы элдик усталардын жана кесипкөй мугалимдердин тажрыйбасын жалпылаган атайын изилдөөлөрдүн жоктугу;

- элдик ДКИни окутуунун мурда түзүлгөн системасы жана азыркы мезгилде ДКИди окутуунун тенденцияларынын пайда болгон мүмкүнчүлүктөрү;

- ЖОЖдордун ДКИ бакалаврын окутуу үчүн жогорку деңгээлдеги даярдыгы бар, ДКИди окутуу боюнча квалификациясы жогору болгон окутуучуларга болгон муктаждыгы жана ЖОЖдордо ДКИни окутуу үчүн түзүлгөн реалдуу педагогикалык шарттардын шайкеш келбегендиги.

Бул карама-каршылыктар кийизди иштетүү техникасын колдонуу менен салттуу кийимдерди жасоонун калыптанган улуттук көркөм салттарын

эске алуу менен КР ЖОЖдорунда ДКИну окутууну өркүндөтүүнүн тарыхый жана илимий-теориялык негиздерин жана жолдорун иликтөөдө турган маңыз проблемасынын бар экендигин тастыктап турат.

Бул жагдай "Кыргызстандын жогорку окуу жайларында декоративдик-колдонмо искусствону окутуунун тарыхы жана тенденциясы" темасын аныктоо үчүн негиз болду.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттары, ири илимий-изилдөө программалары (долбоорлору), билим берүү жана илимий мекемелерде жүргүзүлүүчү илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планынын алкагында 2017-2022-жылдары жүргүзүлдү.

Изилдөөнүн максаты: Кыргызстандын жогорку окуу жайларында декоративдик-колдонмо искусствону окутуунун тарыхын, негизги тенденцияларын жана педагогикалык шарттарын улуттук кийимдерди тигүү мисалында ачып берүү.

Изилдөө милдеттери:

1. Кыргыз элинин калыптануу тарыхын жана маанилүү мүнөздөмөсүн, ретроспективдүү анализдин негизинде ачып көрсөтүү жана Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИну окутуунун илимий-теориялык негиздерин аныктоо.

2. "Кийиз техникасында улуттук кийимдерди көркөм моделдөө" атайын курсу мазмундуу негиз болгон ДКИну окутуунун педагогикалык шарттарын жана теориялык моделин иштеп чыгуу.

3. Эксперимент аркылуу ЖОЖдун билим берүү процессинде ДКИ нун бакалаврларын окутуунун иштелип чыккан моделинин жана педагогикалык шарттарынын натыйжалуулугун текшерүү.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы:

1. Теориялык булактарды изилдөөнүн жана ретроспективдүү талдоонун негизинде кыргыз элинин ӨСИНин калыптануу тарыхы жана маанилүү мүнөздөмөлөрү ачылды, Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИ даярдоонун илимий-теориялык негиздери ачылды.

2. Кыргыздын улуттук кийимдерин тигүүдөгү салттуу прикладдык искусствонун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ЖОЖдо чыгармачылыкты эффективдүү окутуунун педагогикалык шарттары жана теориялык модели иштелип чыкты. Системалык, ишмердүүлүккө, компетенттүүлүккө жана маданий мамилелердин жоболоруна ылайык ЖОЖдун окуу процессинде ДКИну эффективдүү окутуунун модели иштелип чыккан, ал өз ара байланышкан компоненттердин комплексин камтыйт: максаттуу, мазмундук, ишмердүүлүккө негизделген, эффективдүү.

3. Педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу далилденди жана иштелип чыккан моделдин практикалык ишке ашырылышы университеттин окуу процессинде ДКИ бакалаврларын даярдоонун натыйжалуулугун жогорулатты;

Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү биз иштеп чыккан кийизден кийим тигүү концепциясында, элдик, тарыхый калыптанган каада-салттарды эске алган ЖОЖдо ДКИну окутуунун методикалык жолдорунда турат.

Дал ушул нерсе Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИну окутуунун оптималдуу системасынын концепциясын иштеп чыгууда негиз катары алынышы керек деп эсептейбиз; "Кийиз техникасында улуттук кийимдерди көркөм моделдөө" атайын курсундагы ишибиздин алкагында элдик ДКИну окутуу практикасында изилдөөнүн жыйынтыктарын колдонуу мүмкүндүгүндө, бакалаврлардын креативдик потенциалын өнүктүрүүгө, улуттук маданияттын башкы баалуулуктарын өздөштүрүүгө багытталган конкреттүү көнүгүүлөр, оригиналдуу окуу жана чыгармачылык көрсөтмөлөр; жогорку окуу жайларында ДКИну натыйжалуу окутуунун реалдуу мүмкүнчүлүктөрүн жараткан жогорку окуу жайларында ДКИну окутуу үчүн окуу программаларын жана окуу адабияттарын иштеп чыгууда изилдөө жыйынтыктарын колдонуу мүмкүнчүлүгүндө турат.

Салттуу элдик искусствонун мурасын өздөштүрүү боюнча педагогикалык жактан натыйжалуу билим берүү программалары көп деңгээлдүү билим берүү системасын түзүүнүн жана иштетүүнүн жүрүшүндө түзүлүшү жана ишке ашырылышы мүмкүн. Эксперименталдык иштин натыйжалары жана иштелип чыккан моделдин максатка ылайыктуулугу жөнүндө тыянактар Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИну окутуунун натыйжалуулугун тастыктайт.

Диссертациянын коргоого чыгарылган негизги жоболору:

1. Кыргыз ДКИнун тарыхы жана маанилүү мүнөздөмөлөрү, Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИ даярдоо тенденциясын жаңылоо стратегиясы. ДКИнин тарыхынын жана окутуу тенденцияларынын тарыхый-педагогикалык негиздери элдик усталардын салттарын жана тажрыйбасын муундан-муунга өткөрүп берүү принциптерине, дүйнө тааным парадигмасын калыптандыруунун коллективдүүлүгүнө жана чыгармачылык ишмердүүлүктү ишке ашырууга негизделген.

2. Иштелип чыккан педагогикалык шарттар жана модель ДКИну окутуу процессинде субъекттердин инсандык сапаттарын жана компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүү деңгээлин болжолдоого мүмкүндүк берет, моделдөө процессинде аныкталган компетенттүүлүктөрдү жана Инсандык сапаттарды калыптандыруунун натыйжалуулугуна таасир этүүчү педагогикалык каражаттардын комплексин камтыйт.

3. Кыргыз аялдарынын салттуу кийимдеринин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен б.а. кийиз техникасында ДКИну окутууну эксперименттик текшерүү ДКИну окутууну күчөтүүгө жана натыйжада жүргүзүлгөн иштин натыйжалуулугунун деңгээлин жогорулатууга алып келди. Салттуу элдик искусствонун мурасын өздөштүрүү боюнча педагогикалык жактан натыйжалуу билим берүү программалары көп деңгээлдүү билим берүү системасын түзүүнүн жана иштетүүнүн жүрүшүндө түзүлүшү жана ишке

ашырылышы мүмкүн. Эксперименталдык иштин натыйжалары жана иштелип чыккан моделдин жана педагогикалык шарттардын максатка ылайыктуулугу жөнүндө тыянактар Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИНУ окутуунун натыйжалуулугун тастыктайт.

Издөнүүчүнүн жеке салымы кыргыздардын ДКИНун тарыхын жана маани-маңызын ачып берүүдө; Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИНУ окутуунун илимий-теориялык негиздерин ретроспективдүү талдоонун негизинде табууда; Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИНУ окутуу боюнча нормативдик-укуктук базаны түзүүдө, ал Кыргызстандын билим берүү практикасында колдонулат; азыркы учурда Кыргызстандын ЖОЖдорунда практикада колдонулуп жаткан "Кийиз техникасында улуттук кийимди көркөм моделдөө" атайын курсун иштеп чыгууда; изилдөөнүн теориялык жана эксперименталдык этаптарынын натыйжаларын талдоо жана талкуулоо, тажрыйба-эксперименталдык ишти жүзөгө ашыруу жана башкаруу, илимий натыйжаларды алууда.изилдөө ишинин теориялык жана эксперименталдык этаптарынын натыйжаларын талдоо жана талкуулоо турат.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо изилдөөнүн бардык этаптарында жүргүзүлдү. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары И. Раззаков атындагы КМТУнун "Костюмдарды көркөм долбоорлоо" кафедрасынын отурумдарында баяндалып, талкууланып, университеттин жылдык илимий-методикалык конференцияларында (2017-2023-жж.), эл аралык жана Республикалык илимий конференцияларда билдирилди. Мындан тышкары, изилдөөнүн жыйынтыктары, анын теориялык жоболору жана Кыргызстандын ЖОЖдорунун системасында ДКИНУ окутууну өнүктүрүү боюнча практикалык сунуштары иш процессине киргизилип, жакшы натыйжаларды берди.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышы: изилдөөнүн негизги жыйынтыктары 13 басылмада, алардын ичинен 1 макала Scopus маалымат базасында (Румыния), 3 макала РИНЦ системасында (Дюссельдорф ш., Самара ш.), 9 макала Кыргызстандын илимий-маалымат журналдарында: И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы, Н. Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинин (КМКТАУ) жана Эл аралык инновациялык технологиялар университетинин “Илим жана инновациялык технологиялар” Жарчысысында чагылдырылган.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү. Диссертация кириш сөздөн, үч баптан, корутундудан, адабияттардын тизмесинен, тиркемелерден турат. Иштин мазмуну 150-беттердеги берилген жана 7 сүрөттөрдү жана 9 үстөлдөрүн камтыйт. Библиографиялык тизмеси 190 аталышты жана тиркемелерди камтыйт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөө темасынын актуалдуулугу негизделет, анын максаттары жана милдеттери аныкталат, илимий жаңылыгы, теориялык жана практикалык мааниси, коргоого коюлган негизги жоболору, изденүүчүнүн жеке салымы, изилдөөнүн жыйынтыктарын жарыялоонун толуктугу, диссертациянын түзүмү жана көлөмү ачылат.

"Кыргызстандагы декоративдик-колдонмо искусствону окутуунун тарыхы, тенденциялары жана теориялык негиздери" аттуу биринчи бапында изилдөөнүн биринчи маселесинин чечими берилген, тактап айтканда кыргыз элинин ДКИ нун калыптануу тарыхы жана маанилүү мүнөздөмөсү ачылган, Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИну окутуунун илимий-теориялык негиздери ретроспективдүү анализдин негизинде аныкталган. ДКИ кыргыз элинин кылымдарды карыткан тарыхы менен жаралып, анын калыптануу жана өнүгүү тарыхы тээ илгерки заманда түптөлгөн. Кыргыздардын ДКИнун бир кыйла маанилүү предметтеринин катарына оймо кийиз килемдер-шырдактар жана алардын мозаикалары, б.а. образдарды жаратуу техникасы, ала-кийиздер жана алардын түстүү оймо-чиймелерди тоголотуу техникасы, туш-кийиздер деп аталган дубалга саймаланган килемдер, ошондой эле оймо-чиймелерден оймо-чиймелерден өрүү, сайма, оймо-чийме токуу менен оймо-чиймелерден ар кандай түрдөгү оймо-чиймелерден жана үй тиричилик буюмдарынан жасалган килем токуу кирет. Кийиз жасоо өнөрү көчмөндөрдүн турак жайы – боз үй менен тыгыз байланышта болгон. Айрыкча Кыргызстан көз карандысыздыкка ээ болгондон кийин, илимий жана коомдук-саясий чөйрөлөрдө, калктын кеңири катмарынын арасында маданий мурастарды изилдөө, улуттук маданиятты идентификациялоо, анын глобалдык мейкиндиктеги ролун жана ордун аныктоо боюнча кызыгуу кыйла өстү. ДКИ-бул тигил же бул жол менен утилитардык, эстетикалык жана көркөм функцияларды айкалыштырган буюмдарды жаратууга багытталган профессионалдык чыгармачылык иштин ар кандай түрлөрүн камтыган көркөм чыгармачылыктын бир түрү. Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИНУ окутуу проблемасы боюнча илимий эмгектердин теориялык анализи азыркы этапта изилдөө проблемасын актуалдаштырууга, изилдөө объектисин жана предметин аныктоого, коргоо үчүн жоболорду аныктоого жана изилдөөнүн практикалык методдорун тандоого жардам берди. Чет өлкөлүк, ата мекендик авторлордун, кыргыздардын ДКИ нун калыптануу жана окутуу тарыхынын концептуалдык теорияларынын негиздөөчүлөрүнүн концептуалдык жоболору изилденген, анда аталган көйгөй боюнча изилдөөлөр бар. С.М. Абрамзон, С. В. Иванов, К. И. Антипина, А. К. Айтбаева, Дж. Т. Үмөталиева жана башка көптөгөн

авторлор Кыргызстанда ДКИ НУН келип чыгышы жана өнүгүшү тууралуу суроолорду толук көрсөтүшөт, бирок педагогика жаатындагы материалдар жетиштүү изилдене элек. Кыргыз Республикасынын токтомдорунда бекитилген ДКИну өнүктүрүү жөнүндө концептуалдык жоболор изилденди: КР Өкмөтүнүн жылдын, "КРдагы кол өнөрчүлүк ишмердүүлүгү жөнүндө" 2021-ж. 20-январь. №13 токтому, "Кыял" Улуттук элдик көркөм кол өнөрчүлүк бирикмеси, 6-июнь 2012-ж., №1968-V," 2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы жөнүндө" 24-январь 2019-ж., 2019-2023-жж. "Туризм тармагын өнүктүрүү программаларында" 31-январь. 2019-ж. №36. Кыргыз Республикасынын №77 "Элдик көркөм кол өнөрчүлүктү жандандыруу, өнүктүрүү жана сактоо жөнүндө" Мыйзамында, 16-март, 2006-ж., №38 "Билим берүү жөнүндө", 23-март, 2021-жыл, "2021-2030-жж Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү Концепциясы" 06-Апрель, 2021-жыл биздин изилдөөнүн ченемдик-укуктук жана теориялык негизи болуп саналат. Ошондой эле "Костюм жана текстиль искусствосу" даярдоо багыты боюнча 570700 "бакалавр" квалификациясын ыйгаруу менен максаттарына жана кесиптик иштин милдеттерине ылайык төмөнкүдөй компетенцияларга ээ болушу керектиги белгиленди: а) универсалдуу: – жалпы илимий (ОК); – инструменталдык (ИК); – социалдык-инсандык жана жалпы маданий (СИЖМК); б) кесипкөй (ПК). ЖКБ МББДА 570700 "Костюм жана текстиль искусствосу" даярдоо багыты боюнча кошумча кесиптик компетенциялар жана предметтин 5 аталышынан көп эмес санда аныкталат жана ЖОЖ тарабынан өз алдынча аныкталат.

Бул бапта "ретроспектива, ретроспекция" жана "тенденция" түшүнүктөрү аныкталган. Архив булактары, мезгилдүү басылмалар, педагогикалык жана искусство таануу адабияты, статистикалык материалдар катары ар кандай түрдөгү документтерде чагылдырылган ДКИНУ окутуунун тарыхый тажрыйбасы көптөгөн кылымдар бою өсүп келе жаткан муунду ДКИНУн ар кандай түрлөрү боюнча окутуунун негизги принциптери боюнча окутуу элдик жана үй-бүлөлүк салттарды элдик чыгармачылыктын кол өнөрчүлүгү боюнча өткөрүп берүү, чебердин жеке тажрыйбасы, шакирттик система деп аталган. Илгертен бери "элдик чеберлердин" салты муундан муунга өтүп келген. Кыргызстанда ӨСИ ишин жүргүзүү үчүн Кыргызстанда ӨСИ тармагында окутууну уюштуруунун алгачкы аракеттери ХХ кылымдын башына туура келет. 1993-жылдын 23-апрелиндеги №174 «Кыргызстандын элдик ДПИни мындан ары өнүктүрүү боюнча чаралар жөнүндө» токтомун жана билим берүү системасынын практикасынын бардык жетишкендиктерин жана пропагандасын эске алган «Билим берүү жөнүндө» Мыйзамын жетекчиликке алып өнүккөн мамлекеттердин мектептеринде, кесиптик-техникалык окуу жайларында, атайын орто окуу жайларында заман талабына ылайык, акыркы ыкмаларды,

окутуу методдорун колдонуу менен ӨСИ багытында адистер даярдала баштады. Кыргызстанда ӨСИ кадрларын даярдоонун калыптануу тарыхын изилдөө жана талдоо процессинде анын негизин уникалдуу кол өнөрчүлүк эмгек түзөрү аныкталган. Изилдөөнүн биринчи максатын чечүүнүн негизинде Кыргызстанда кесиптик билим берүүнүн калыптанышынын тарыхый-педагогикалык өбөлгөлөрү изилденип, талдоого алынган. Жогорку окуу жайларында элдик ӨСИ кадрларын даярдоону талдоо азыркы шарттарда ӨСИни окутуу үчүн зарыл болгон негизги тенденцияларды аныктоого мүмкүндүк берди. Ошентип, Кыргызстанда КТБнын калыптанышын жана даярдалышын тарыхый талдоо көрсөткөндөй, кесиптик билим берүүнүн алгачкы концептуалдык мамилелери 20-кылымдын башында аныкталган. ЖОЖдордо элдик ДКИ окутуу талдоо заманбап шарттарда ДКИ окутуу үчүн зарыл болгон негизги багыттарын аныктоого мүмкүндүк берди. Ошентип, Кыргызстанда ДКИнун калыптанышын жана окутулушун тарыхый талдоо көрсөткөндөй, кесиптик окутууга карата биринчи концептуалдык мамилелер Ыйык кылымдын башында аныкталган. Индустриалдаштыруу жана коллективдештирүү мезгилинде бир катар окуу жайларында окутуу көп кылымдык искусствонун салтын эмес, окуу предметин эске алуу менен курулган; Кыргызстандын эгемендиги кабыл алынганга чейин (1991-жылга чейин) элдик ЖККДА жогорку билимдин жоктугу жаштардын бул кесиптерге окууга болгон каалоосунун жоктугу менен шартталган; ЖОЖдордо педагогикалык даярдыктын төмөн деңгээли ДКИ жаатында окутууга эмпирикалык мамиленин себеби болуп калды. Кыргызстандын ЖОЖдорунун тажрыйбасын изилдөө жана элдик ДКИде кесиптик билим берүүнүн азыркы абалын изилдөө төмөнкүдөй тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берет: элдик ДКИ жаатындагы кесиптик билим берүү-бул көркөм тарыхый салттарды муундан муунга өткөрүп берүүгө, элдик көркөм кол өнөрчүлүктүн конкреттүү багыты болгон жерлерде пайда болгон жана өнүгүп келе жаткан элдик ДКИ муундарынын улантуучулугуна негизделген көп кылымдык көркөм тажрыйбаны көркөм баалуулуктарга киргизүү процесси; элдик ДКИнун унутулуп калган түрлөрүн калыбына келтирүү жана сактоо боюнча изилдөө иштери боюнча тажрыйба алмашуу; азыркы глобалдашкан коомдо элдик көркөм кол өнөрчүлүктү, элдик көркөм чыгармачылыкты пропагандалоо; элдик ДКИнун көргөзмөлөрүн өткөрүү; жалпы өлкө боюнча, ошондой эле элдик искусствонун пайда болуу жана жашоо борборлорунда жаштарды кесипке багыттоо; элдик ДКИнун жана бул чөйрөдөгү билим берүүнүн актуалдуу проблемалары боюнча эл аралык жана Республикалык илимий-практикалык конференцияларды өткөрүү окуу-тарбиялоо процессинин артыкчылыктуу максаттары болуп саналат.

"Изилдөөнүн материалдары жана методдору" деген экинчи бапта изилдөө объектисине жана предметине ылайык Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИну окутуунун абалын изилдөөнүн методологиясы жана методдору, окутуунун педагогикалык шарттарынын түзүмү жана мазмуну ачылат, ошондой эле ДКИну окутуунун теориялык модели берилген.

Изилдөө объектиси: Кыргызстандын жогорку окуу жайларында декоративдик-колдонмо искусствону окутуу процесси (улуттук кийимдерди тигүү мисалында).

Изилдөө предмети: Кыргызстандын жогорку окуу жайларында улуттук кийимдерди тигүү мисалында декоративдик-колдонмо искусствону окутуунун теориясы жана тарыхы, ошондой эле педагогикалык шарттары.

Изилдеп жаткан проблема боюнча колдо болгон илимий-теориялык материалдарды талдоо үчүн биз төмөнкү изилдөө ыкмаларын колдондук: баштапкы булактарды талдоо, баштапкы булактарды изилдөө жана документтерди талдоо (теориялык изилдөө, илимий-методикалык адабияттарды талдоо жана жалпылоо, диссертацияларды жана нормативдик изилденип жаткан проблемага байланыштуу документтер Кыргызстандагы университетте ДКИ боюнча окутууну ишке ашыруу боюнча педагогикалык эксперименттин изилдөөсү мазмуну жана процесси боюнча айырмаланган бир нече этап менен ишке ашырылган. Биринчи этапта теориялык маселелердин чөйрөсү аныкталып, окуу программалары, методикалык иштеп чыгуулар, сабактардын жана көнүгүүлөрдүн курулушу каралган, көркөм билим берүүнүн теориясы жана практикасы боюнча, салттуу улуттук ДКИ боюнча, кыргыздын салттуу кийимдери, анын тарыхы, функционалдык уникалдуулугу, ДКИ окутуу проблемасы, композиция боюнча илимий-методикалык адабияттар изилденген.

Экинчи этапта методологиялык системанын моделин ишке ашыруу, негиздөөчү эксперименттин натыйжаларына негизделген жана аны эксперименталдык сайттын базасында бекитүү ишке ашырылган, максаты, түрлөрү жана окутуунун мазмуну, изилдөө методдору такталды. "Кийиз техникасында улуттук кийимдерди көркөм моделдөө" атайын курсунун мазмуну эксперименталдык түрдө иштелип чыкты жана бакалаврлардын Сүрөт-чыгармачылык потенциалын өнүктүрүү даражасы каралды.

Эксперименттик ишке "Костюм жана текстиль искусствосу", "Кийим дизайны" багыты боюнча даярдалып жаткан 3-4-курстардын студенттери, ошондой эле тигилүүчү буюмдардын технологиясы жана конструкциялоо багыты боюнча Н. Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинин (КМКТАУ) жана Эл аралык инновациялык технологиялар университетинин 3-курсунун студенттери катышты.

Үчүнчү этапта илимий изилдөөнүн көрсөткүчтөрү талданып жалпыланды, текст түзүү, жыйынтыктарды жана негизги принциптерди негизги жоболорду жалпылоо жүргүзүлдү.

Аныктоочу эксперименттин натыйжалары педагогикалык шарттарды иштеп чыгуу үчүн илимий-методикалык кызмат кылган жана аялдардын кийим тигүү жана кийинки калыптандыруу эксперименттин стратегиясын иштеп чыгуу боюнча ДКИ студенттери үчүн окутуунун теориялык моделин түзүүгө негиз болду.

Биринчи педагогикалык шарт катары кесиптик өзүн-өзү аныктоо жаатында бакалаврлардын мотивациялык чөйрөсүн стимулдаштыруу жолдорун билим берүү процессине киргизүү болуп саналат. Мындай шарттарды түзүү ыкмасы катары ЖОЖдордо ДКИ окутуу боюнча мастер-класстарды натыйжалуу пайдалануу эсептелинет.

Г. А. Русских сунуш кылган мастер-класс технологиясынын классикалык алгоритми төмөнкү этаптарды камтыйт: 1) мугалимдин педагогикалык тажрыйбасынын презентациясы; 2) сабак системасынын презентациясы; 3) имитациялык оюн; 4) моделдөө; 5) рефлексия.

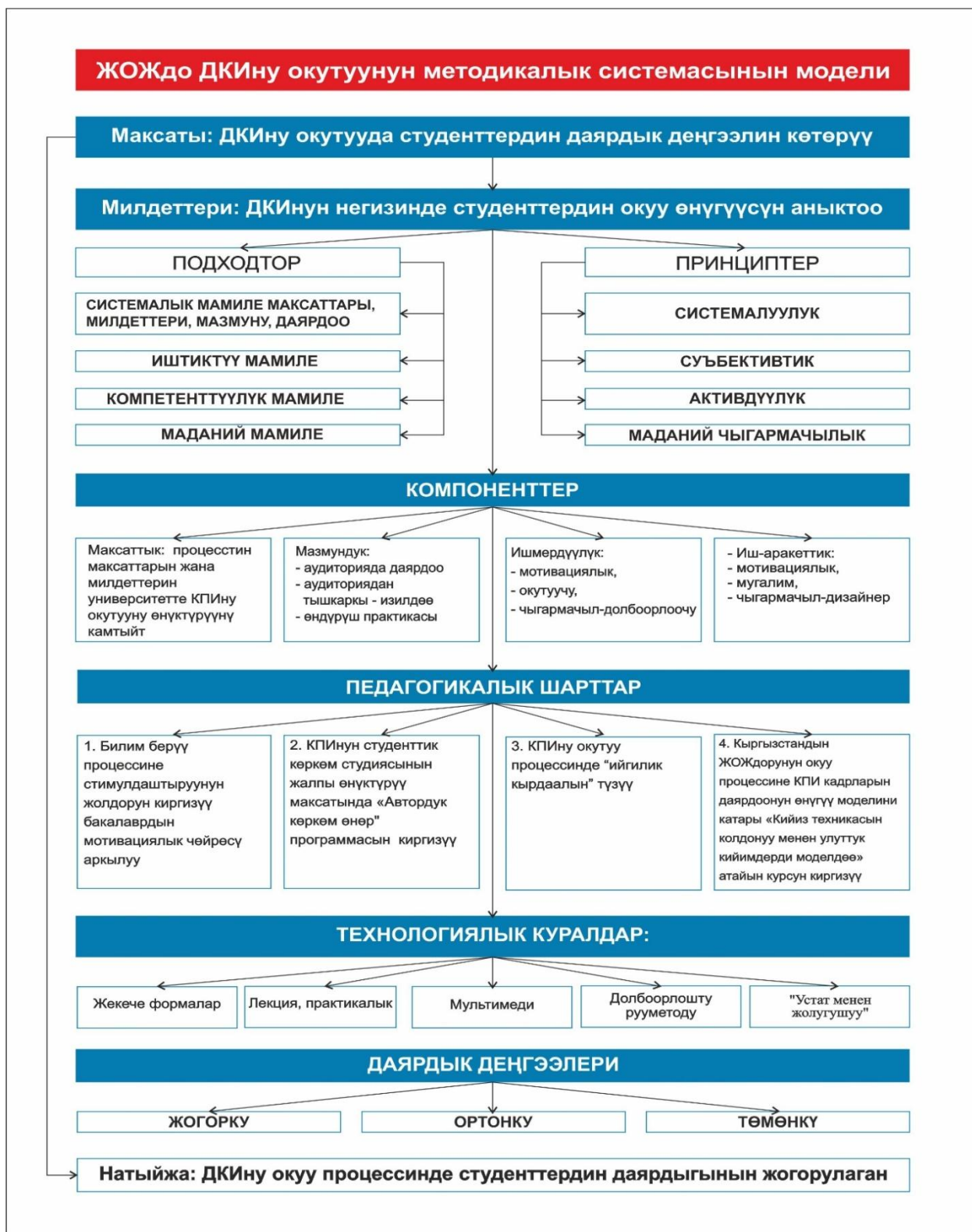
Экинчи педагогикалык шарт ДКИ нун "Автордук көркөм чыгармачылык" деп аталган студенттик көркөм студиясынын кошумча жалпы өнүктүрүү программасын иштеп чыгууга жана ишке киргизүүгө багытталган.

Окуу процессин уюштуруунун формасы катары студиянын негизги айырмалоочу өзгөчөлүгү – бул келечектеги адистердин сүрөт жана чыгармачылык потенциалын өнүктүрүү үчүн жагымдуу шарттарды түзүү, чыгармачылык шыктуулукту аныктоо. Улуттук сувенирлерди жана улуттук кийимдерди даярдоого өзгөчө көңүл бурулат. Жасалган буюмдар белгилүү сапаттарга гана ээ болбостон, жогорку утилитардуулукка да ээ, б.а. практикалык колдонууга же прикладдык колдонууга ээ.

ДКИ окутуу процессинде "ийгилик кырдаалын" түзүү **үчүнчү педагогикалык шарт** болуп саналат. Ийгиликке умтулуу келечектеги адистер үчүн инсандык сапат экендиги белгилүү. Экспозициялык иш-чаралар, тагыраагы жарманкелер жана көргөзмөлөр бакалаврдын "ийгилик кырдаалын" толук кандуу жашай ала турган шарттарды түзүү мүмкүнчүлүктөрүнө ээ.

Төртүнчү педагогикалык шарт – Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИну окутууну өнүктүрүү моделин билим берүү процессине киргизүү, анын мазмундук негизи "Кийиз техникасында улуттук кийимдерди көркөм моделдөө" атайын курсу болуп саналат. Атайын курстун программасы теориялык жана практикалык бөлүктөн турат жана төмөнкүдөй бөлүмдөрдү камтыйт: Кыргызстандын элдик ДКИсун калыптандыруу жана өнүктүрүү, костюмдарды калыптандыруунун негиздери, практикалык иштер: окуу-чыгармачылык долбоорлоо. Модель 2.1-сүрөттө көрсөтүлгөн.

"Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИну окутууну ишке ашыруу боюнча педагогикалык эксперимент" аттуу изилдөөнүн үчүнчү главасында педагогикалык эксперименттин сабактарынын ырааттуулугу жана натыйжалары, атап айтканда, "Кийиз техникасында улуттук кийимдерди көркөм моделдөө" атайын курсунун мазмуну жана окутуу методикасы, педагогикалык шарттарды ишке ашыруу боюнча педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары берилген.

2.1-сүрөт. Университетте ДКИну окутуунун методикалык тутумунун модели.

Аныктоочу эксперименттин натыйжасында окутуунун принциптери, ыкмалары, ыкмалары, формалары, тарбиялоо процесси, дкини окутуунун педагогикалык шарттары, ЖОЖдо адистерди даярдоо системасында ДКИну окутуунун максаттары, милдеттери жана мазмуну деталдаштырылган.

Илимий далилдерге негизделген методологиялык системаны иштеп чыгуу чечими кабыл алынды. Изилдөөчүлүк эксперименттердин жүрүшүндө кыргыз улуттук салттуу кийимдерин кийиз техникасында изилдөө жана даярдоо боюнча окутуу сабактарынын жумушчу программасы иштелип чыкты.

Сабактардын темалары, "Кийиз техникасында улуттук кийимдерди көркөм моделдөө" атайын курсунун максаттары жана милдеттери, ошондой эле биз күткөн билим, көндүмдөр диссертацияда 107-109-беттерде берилген.

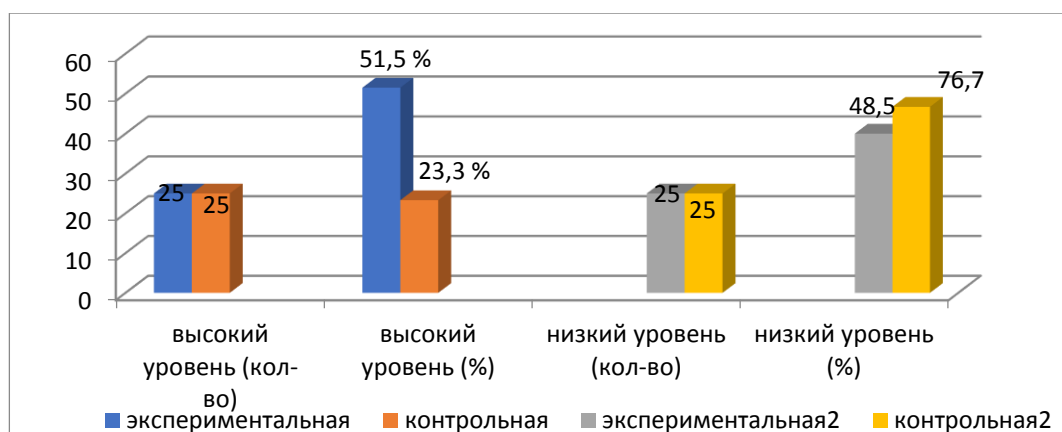
Контролдук жана эксперименталдык топтордогу студенттер менен иштөөдө окутуунун айрым формаларынын, методдорунун жана каражаттарынын натыйжалуулугун колдогон көрсөтмөлөрдүн жана көнүгүүлөрдүн бир нече түрлөрү сыноодон өттү.

Экспериментти изилдөөнүн жүрүшүндө сүрөттөөчү жана креативдүү бакалаврларды калыптандыруунун психологиялык-педагогикалык шарттары каралды; кийиз техникасында улуттук кийимдердин уникалдуулугу табылды; бакалаврлардын сүрөттөөчү-креативдик потенциалын өнүктүрүүнүн критерийлери жана деңгээлдери такталды; ДКИНИ окутууда сүрөттөөчү-креативдик потенциалды калыптандыруунун илимий-негизделген педагогикалык системасы даярдалды. Жыйынтыктоочу изилдөөнүн натыйжалары (3.2-таблица) эксперименталдык топ контролдук топ менен салыштыруу боюнча сүрөттөөчү жана креативдик потенциалдарды өнүктүрүүнүн орточо жана кыйла жогорку деңгээлине ээ болгонун көрсөттү. Бакалаврлардын активдүүлүгү, тактап айтканда, эксперименталдык топтун кыйла саны креативдик потенциалдын жогорку деңгээли, имитациясы, темпи, ылайыктуулугу, сүрөт мүнөзүнүн тактыгы, өзгөчөлүгү, жаңылыктуулугу, декоративдик жасалгалардын сезимтал жана семантикалык бирдиги менен белгиленет.

Ошентип, эксперименталдык изилдөө тобунун бакалаврларынын 51,5% ы декоративдик жасалгалоонун негиздерин билүүнүн жогорку деңгээлин жана контролдук топтун 23,3% менен салыштыруу боюнча өз долбоорлорунда структуралык-мазмундук методдорду колдонуу жөндөмдүүлүгүн көрсөттү.

Таблица 3.2 – Креативдик потенциалдын деңгээлдери

Топтор	Жогорку деңгээл		Төмөнкү деңгээл	
	Саны	%	Саны	%
Эксперименталдык	25	51,5%	25	48,5%
Контролдук	25	23,3%	25	76,7%

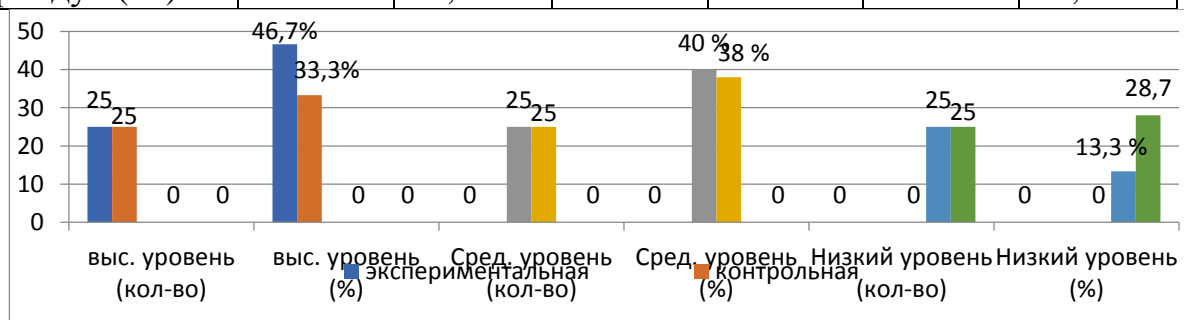

Сүрөт 3.2. Креативдик потенциалдын деңгээлдеринин салыштырма көрсөткүчтөрү.

46,7% – эмоционалдык кабылдоонун жогорку деңгээли жана эксперименталдык топтогу бакалавр практикалык түс таануунун негиздерин билүү, 33,3% контролдук топтогу бакалавр деңгээли, жана орточо деңгээл – эксперименталдык топто 40%, контролдук топто 38% деңгээл. Ал эми контролдук топтогу бакалаврлардын 28,7% ы практикалык түс таануунун негиздерин эмоционалдык кабылдоонун жана билүүнүн өнүгүшүнүн негизинде төмөн көрсөткүчтү көрсөттү, ал эми эксперименталдык топто ал болгону 13,3% ды түздү.

Таблица 3.3 – Практикалык түс таануунун негиздерин эмоционалдык кабылдоонун жана билүүнүн деңгээли

Топтор	Жогорку деңгээл		Ортоңку деңгээл		Төмөнкү деңгээл	
	Саны	%	Саны	%	Саны	%
Эксперименталдык (25)	25	46,7%	25	40%	25	13,3%
Контролдук (25)	25	33,3%	25	38%	25	28,7%

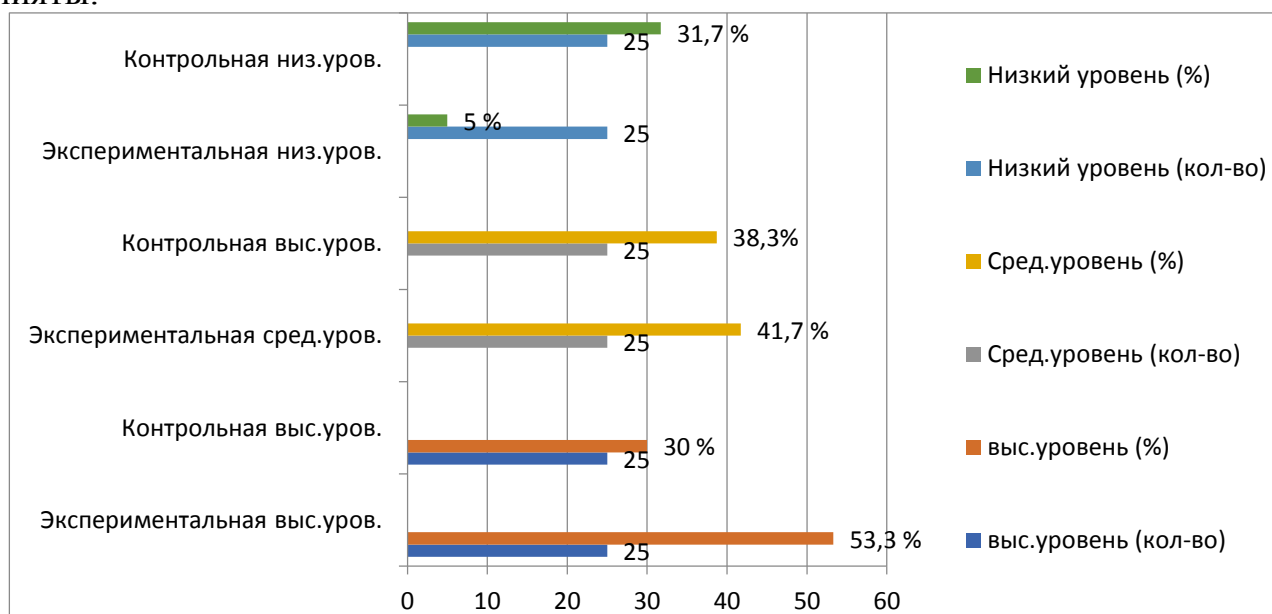
Сүрөт 3.3. Практикалык түс таануунун негиздерин эмоционалдык кабылдоонун жана билүүнүн деңгээли.

Эксперименталдык изилдөө тобундагы бакалаврлардын 53,3% жана контролдук топтогу бакалаврлардын 30% көркөм ыкманы мыкты өздөштүргөндүгүн аныкташкан. Алардын мүнөздүү өзгөчөлүгү зергерчиликте көркөм иштетүү технологиясын эң жогорку деңгээлде билүүдөн турат.

Таблица 3.4. – Көркөм ыкманы билүү деңгээли

Группы	Жогорку деңгээл		Ортоңку деңгээл		Төмөнкү деңгээл	
	Саны	%	Саны	%	Саны	%
Эксперименталдык (25)	25	53,3%	25	41,7%	25	5%
Контролдук (25)	25	30%	25	38,3%	25	31,7%

Эксперименталдык изилдөө тобунун бакалаврларынын 41,7% жана контролдук топтун бакалаврларынын 38,3% чийки затты иштетүү технологиясына ээ болуу деңгээли боюнча Туруксуз (орто деңгээл) болгон. Эксперименталдык изилдөө тобунун студенттеринин 5% жана контролдук топтун бакалаврларынын 31,7% көркөм ыкманы (көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү) төмөн деңгээлде билишкен. Эксперименталдык изилдөө тобундагы бакалаврлардын 53,3% жана контролдук топтогу бакалаврлардын 30% долбоордун эң жогорку деңгээли жана искусствону кабыл алуу маданияты.

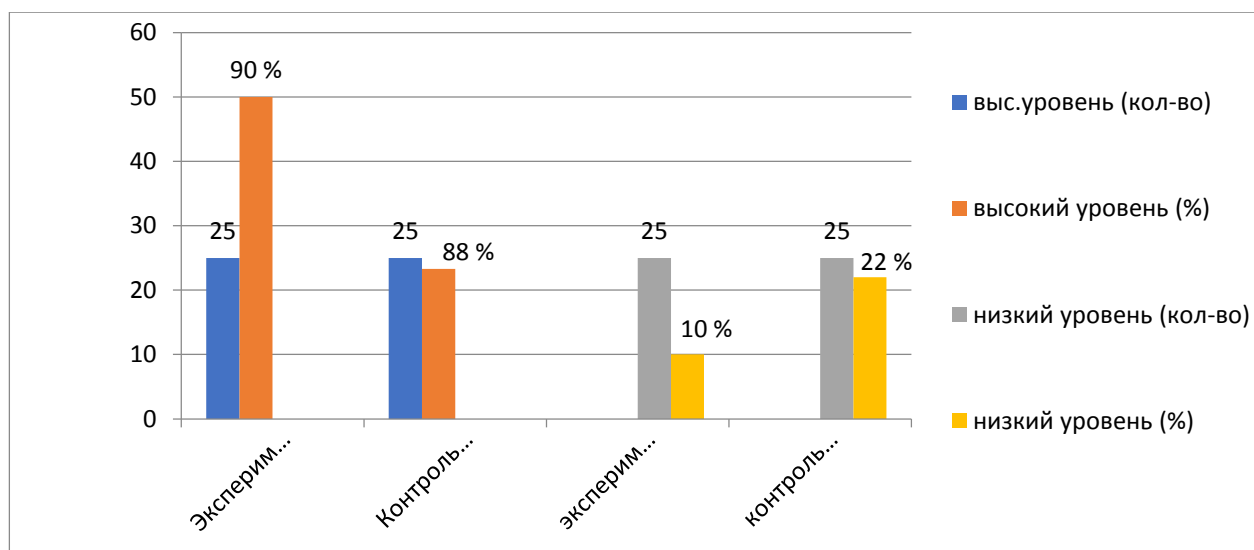
Сүрөт 3.4. – Көркөм ыкманы билүү деңгээлинин салыштырма көрсөткүчтөрү.

Эксперименталдык изилдөө тобундагы бакалаврлардын 10% жана контролдук топтогу бакалаврлардын 22% ы толук эмес, бирок ошол эле учурда Чыгармачыл маданият компоненти, стилдин бирдейлигине жана гармониялуу түс схемасына болгон аракет жана негизги мүнөздөмөлөрдүн компонентине болгон аракет (төмөн деңгээл). (3.5-Таблица).

Таблица 3.5. – Гармониялык түс схемасынын деңгээли

Группы	Жогорку деңгээл		Төмөнкү деңгээл	
	Саны	%	Саны	%

Эксперименталдык (25)	25	90%	25	10%
Контролдук (25)	25	88%	25	22%

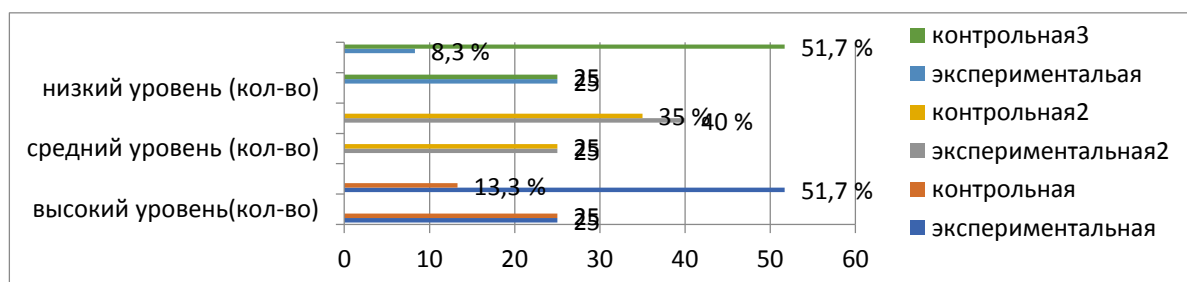

Сүрөт 3.5. Гармониялык түс схемасынын деңгээлинин салыштырма көрсөткүчтөрү.

Чыгармачыл ой жүгүртүү жөндөмү, образды жаратууга сүрөттүү жана чыгармачыл мамиле кылуу эксперименталдык топтогу бакалаврлардын 51,7% жана контролдук топтогу бакалаврлардын 13,3% көрсөттү. Эксперименталдык топтогу бакалаврлардын 40% жана контролдук топтогу бакалаврлардын 35% сүрөт жана чыгармачылык потенциалдын негизинде орточо өнүгүүнү көрсөттү. Төмөн деңгээл эксперименталдык топтогу бакалаврлардын 8,3% жана контролдук топтогу студенттердин 51,7% түзөт (3.6-Таблица).

Таблица 3.6. – Чыгармачыл ой жүгүртүү жөндөмү, образды жаратууга сүрөттүү жана чыгармачыл мамиле кылуу

Группы	Высокий уровень		Средний уровень		Низкий уровень	
	Кол-во	%	Кол-во	%	Кол-во	%
Экспериментальная (25)	25	51,7%	25	40%	25	8,3%
Контрольная (25)	25	13,3%	25	35%	25	51,7%

Сүрөт 3.6. Чыгармачыл ой жүгүртүү жөндөмү, образды жаратууга

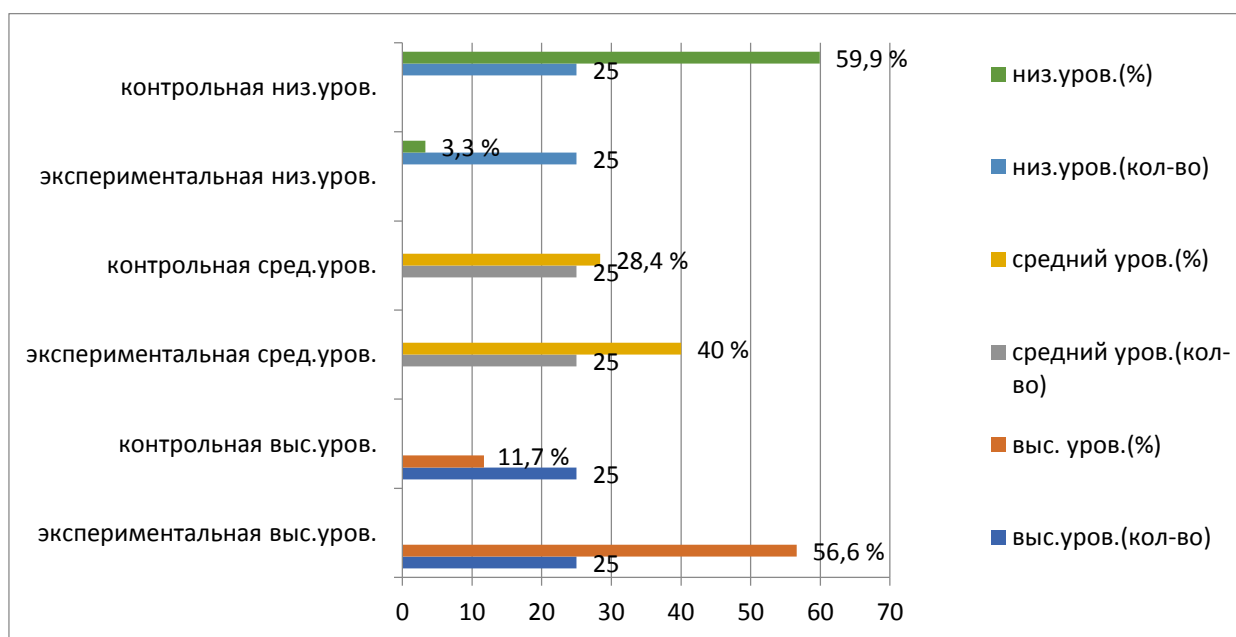
сүрөттүү жана чыгармачыл мамиле кылуунун салыштырма көрсөткүчтөрү.

Чыгармачылык иш процессинде улуттук салттарды сактоо жөндөмү эксперименталдык топтогу бакалаврлардын 56,6% жана контролдук топтогу бакалаврлардын 11,7% мүнөздүү болгон. Элдик кол өнөрчүлүктүн салттарын жогорку билүүсү алардын мүнөздүү белгиси болуп саналат. Эксперименталдык топтогу бакалаврлардын 40% жана контролдук топтогу бакалаврлардын 28,4% Бул критерий боюнча көркөм-чыгармачылык жөндөмдөрдүн орточо өнүгүшүн көрсөтүшкөн. Бул критерийдин төмөндөгөөли эксперименталдык топтогу бакалаврлардын 3,3% жана контролдук топтогу бакалаврлардын 59,9% аныкталган.

Бакалаврлардын таанып-билүүчүлүк кызыгуусу артып, кыргыздын салттуу улуттук кийимдерин жана кийизден жасалган техникаларды колдонуу менен кийимдин заманбап моделдеринде улуттук кийимдердин элементтерин колдонуу мүмкүнчүлүгүн тереңирээк жана кеңири изилдөөгө каалоо пайда болду (3.7-таблица).

Таблица 3.7 – Чыгармачылык иш процессинде улуттук салтты сактай билүү

Топтор	Жогорку деңгээл		Ортоңку деңгээл		Төмөнкү деңгээл	
	Саны	%	Саны	%	Саны	%
Эксперименталдык (25)	25	56,6%	25	40%	25	3,3%
Контролдук (25)	25	11,7%	25	28,4%	25	59,9%

Сүрөт 3.7. Чыгармачылык иш процессинде улуттук салтты сактай билүүнүн салыштырма көрсөткүчтөрү.

КОРУТУНДУ

Изилденген билим берүү проблемаларынын көрсөткүчтөрү максаттардын ишке ашканын, сунушталган милдеттердин негиздүү болгонун тастыктайт, ал эми изилдөө иштеринин концептуалдык жана методологиялык натыйжалары коргоо үчүн сунушталган принциптерди көрсөттү, бул төмөнкү тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берет:

1. Теориялык булактарды изилдөөнүн жана ретроспективдүү талдоонун негизинде кыргыз элинин ДКИнун калыптануу тарыхы жана маанилүү мүнөздөмөлөрү ачылды, Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИ даярдоонун илимий-теориялык негиздери ачылды. Педагогикалык кырдаалдар учурундагы интеграция, ошондой эле педагогикалык шарттарда индивидуалдык мүнөздөмөлөрдү жана инсандык мүмкүнчүлүктөрдү калыптандыруу ДКИ тармагындагы окутууда “салттуу педагогиканын” позициясын ишке ашырууну аныктай тургандыгы аныкталган. Салттуу визуалдык билим берүүнүн тарыхый-педагогикалык негизи улуттун мурунку муундардан жаңы кийинки муунга маданий калыптанышынын көрүнүшүнүн, ишенимдердин көп түрдүүлүгүнүн, жалпы жана чыгармачыл функциянын ишке ашырылышынын жоболоруна негизделет.

2. Кыргыздын улуттук кийимдерин тигүүдөгү салттуу прикладдык искусствонун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ЖОЖдо ДКИди эффективдүү окутуунун педагогикалык шарттары жана теориялык модели иштелип чыкты, анын мазмуну “Улуттук кийимдерди көркөм моделдөө кийиз техникасы», кыргыздын улуттук кийимдерин тигүүдөгү салттуу прикладдык искусствонун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен мазмуну оң натыйжа берген. Педагогикалык шарттар системалуу, ишмердүүлүккө негизделген, компетенттүүлүк жана маданияттуулук жоболоруна ылайык университеттин окуу процессинде ДКИ бакалаврын даярдоонун атайын курсун жана иштелип чыккан моделин ишке ашырууну окутуу процессинде ишке ашырылат. өз ара байланышкан компоненттердин жыйындысын камтыган ыкмалар: максаттуу, мазмундук, ишмердүүлүккө негизделген, эффективдүү, кыргыздын салттуу аялдарынын кийимдеринин өзгөчөлүктөрүн эске алуу.

3. Педагогикалык шарттардын эффективдүүлүгү далилденди, иштелип чыккан моделдин практикалык ишке ашырылышы университеттин окуу процессинде ДКИ бакалаврларын даярдоонун натыйжалуулугун жогорулатты. Чыгармачылык иш процессинде улуттук каада-салтты кармануу жөндөмү эксперименталдык топтогу бакалаврлардын 56,6%ына, контролдоо тобунун бакалаврларынын 11,7%ына мүнөздүү болгон. Алардын өзгөчөлүгү – элдик кол өнөрчүлүк салттарын жогорку деңгээлде билиши. Бул критерий боюнча эксперименталдык топтун бакалаврларынын 40%ы жана контролдук тобунун бакалаврларынын 28,4%ы көркөм жана чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүнүн орточо өнүгүүсүн көрсөтүшкөн. Бул критерийдин

төмөн деңгээли эксперименталдык топтогу бакалаврлардын 3,3%да жана контролдук топтогу бакалаврлардын 59,9%ында аныкталган.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

1. Аныкталган жана негизделген теориялык негиздер ЖОЖдун окутуучуларына окуу процессинде ДКИну өнүктүрүү үчүн колдонуу сунушталат.

2. ДКИну окутуу процессинде ЖОЖдун окутуучуларына элдик, тарыхый калыптанган салттарда камтылган методикалык ыкмалардын иштелип чыккан концепциясын колдонуу сунушталат.

3. ДКИ боюнча көндүмдөрдү калыптандыруу процессинде ЖОЖдун окутуучуларына иштелип чыккан атайын курсту пайдалануу сунушталат, бул ЖОЖдо ДКИну натыйжалуу өткөрүү үчүн реалдуу мүмкүнчүлүктөрдү түзөт.

4. ЖОЖдун окутуучулары өздөрүнүн практикалык ишмердигинде ЖОЖдордо ДКИну окутуунун методикалык системасынын иштелип чыккан моделине таянышы керек.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА жарыяланган эмгектердин тизмеси:

1. Джузбаева А. Н. Архитектура как творческий источник при создании костюма [Текст] / А. Н. Джузбаева // Вестник КГУСТА. – 2013. – №4 (42). – С. 158-163 <https://elibrary.ru/item.asp?id=23161330>

2. Джузбаева А. Н. История кыргызского народного костюма как средство формирования профессиональной компетенции будущих специалистов [Текст] / А. Н. Джузбаева // Наука и инновационные технологии. – 2018. – №4. – С. 187-189 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36531291>

3. Джузбаева А. Н. Role of traditional knowledge in arts and crafts development [Текст] / А. Н. Джузбаева // Вестник КГУСТА. – 2018. – № 4 (62). – С. 40-44. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37018000>

4. Джузбаева А. Н. Кыргызское декоративно-прикладное искусство – многовековая история народа [Текст] / А. Н. Джузбаева // Научный аспект. – Самара, 2019. – Т. 7. – №2. – С. 799-805 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=39164464>

5. Джузбаева А. Н. History and development of arts and crafts of Kyrgyzstan [Текст] / N. K. Sartbekova., N. A. Radzhapova., A. Z. Azhibayeva, A. A. Umarbekova, A. N. Dzhuzbaeva // Astra Salvensis, Transilvanian Association for the Literature and Culture of Romanian.. – Romanian. – 2019. – Т.7. – №1. – P. 25-31. <https://astrasalvensis.eu/blog/mdocs-posts/03-nurjan-k-sartbekova-naarkul-a-radzhapova-aynura-zh-azhibayeva-anara-a-umarbekova-ayzada-n-dzhuzbayeva-history-and-development-of-arts-and-crafts-of-kyrgyzstan>

6. Джузбаева А. Н. Декоративно-прикладное искусство кыргызстана как фактор духовно-нравственного воспитания студентов в полиэтнической среде [Текст] / Н.К. Сартбекова, Т.М. Гапарова, А. Н. Джузбаева // Энциклопедист-Максимум. – Дюссельдорф, 2019. – С. 353-359 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41670545>

7. Джузбаева А. Н. Специфика развития декоративно-прикладного искусства Кыргызстана [Текст] / А. Н. Джузбаева // Наука и инновационные технологии. – 2019. – №2 (11). – С. 247-252 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41859773>

8. Джузбаева А. Н. Формирования профессиональной компетенции в процессе обучения народному декоративно-прикладному искусству [Текст] / А. Н. Джузбаева // Научный аспект. – Самара. – 2019. – Т.2. – № 4. – С. 173-181 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42343805>

9. Джузбаева А. Н. Исторические основы обучения декоративно-прикладному искусству Кыргызстана [Текст] / А. Н. Джузбаева // Наука и инновационные технологии. – 2020. – № 2(15). – С. 96-102 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43057721>

10. Джузбаева А. Н. Декоративно-прикладное искусство татар и кыргызов в аспекте изучения художественных культур тюркских народов [Текст] / А. Н. Джузбаева // Вестник физической культуры и спорта. – 2021. – № 2 (28). – С. 132-135 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=50031486>

11. Джузбаева А. Н. Особенности декоративно-прикладного искусства Кыргызстана [Текст] / А. Н. Джузбаева // Наука и инновационные технологии. – 2023. – № 1 (26). – С. 74-81 <https://elibrary.ru/item.asp?id=54683553>

12. Джузбаева А. Н. Сущностная характеристика декоративно-прикладного искусства [Текст] / А. Н. Джузбаева // Наука и инновационные технологии. – 2023. – № 1 (27). – С. 86-92 <https://elibrary.ru/item.asp?id=54773412>

Джузбаева Айзада Нургазиевна 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүү тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн “Кыргызстандын жогорку окуу жайларында декоративдик-колдонмо искусствону окутуунун тарыхы жана тенденциясы” деген темада диссертациялык изилдөөсүнүн

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: декоративдик-колдонмо искусство, тарых, тенденция, ЖОЖ, педагогикалык эксперимент, улуттук костюм, кийиздин техникасы, чыгармачылык, кийимди долбоорлоо, эскиз.

Изилдөө объектиси: Кыргызстандын жогорку окуу жайларында декоративдик-колдонмо искусствону окутуу процесси (улуттук кийимдерди тигүү мисалында).

Изилдөө предмети: Кыргызстандын жогорку окуу жайларында улуттук кийимдерди тигүү мисалында декоративдик-колдонмо искусствону окутуунун теориясы жана тарыхы, ошондой эле педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн максаты: Кыргызстандын жогорку окуу жайларында декоративдик-колдонмо искусствону окутуунун тарыхын, негизги тенденцияларын жана педагогикалык шарттарын улуттук кийимдерди тигүү мисалында ачып берүү.

Изилдөө методдору: баштапкы булактарды изилдөө жана документтерди талдоо; окутуунун тажрыйбасын талдоо жана жалпылоо; баарлашууларды жүргүзүү, окуучуларга суроо берүү; педагогикалык байкоо; чыгармачылык ишмердүүлүктүн продуктыларын талдоо; педагогикалык эксперимент жүргүзүү жана алынган маалыматтарды иштеп чыгуу.

Алынган жыйынтыктар жана алардын жаңылыгы: кыргыз элинин ДКИ нун калыптанышынын жана өнүгүшүнүн теориялык жана тарыхый негиздери ачылган; кыргыз элинин ДКИ нун маанилүү мүнөздөмөлөрү теориялык жактан негизделген; ретроспективдүү анализдин негизинде Кыргызстандын ЖОЖдорунда ДКИ даярдоонун илимий-теориялык негиздери аныкталган; «Кийиз техникасы улуттук кийимдерди көркөм моделдөө» атайын курсунун мазмунун негизинде Кыргыздын улуттук кийимдерин тигүүдөгү салттуу колдонмо искусствонун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ЖОЖдо чыгармачылык өнөрдү эффективдүү окутуунун педагогикалык шарттары жана теориялык модели иштелип чыккан; системалык, ишмердүүлүккө негизделген, компетенттүүлүккө негизделген жана маданий мамилелердин жоболоруна ылайык ЖОЖдун окуу процессинде ДКИну натыйжалуу окутуунун модели иштелип чыккан, ал өз ара байланышкан компоненттердин жыйындысын камтыйт: кыргыздын салттуу аялдарынын кийимдеринин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен максаттуу, мазмундуу, активдүү, эффективдүү; педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу иштелип чыккан моделдин жана педагогикалык шарттардын практикалык ишке ашырылышы университеттин окуу процессинде ДКИ бакалаврларын даярдоонун натыйжалуулугун жогорулаткандыгы далилденген.

Колдонуу боюнча сунуштар: аныкталган жана негизделген теориялык негиздер ЖОЖдун окутуучуларына ДКИ даярдоону өнүктүрүү үчүн колдонуу сунушталат; элдик, тарыхый калыптанган салттарда камтылган методологиялык ыкмалардын иштелип чыккан концепциясын колдонуу сунушталат; ЖОЖдордо ДКИ даярдоону эффективдүү өнүктүрүү үчүн реалдуу мүмкүнчүлүктөрдү түзгөн иштелип чыккан атайын курсту пайдалануу сунушталат; өздөрүнүн практикалык ишмердүүлүгүндө ЖОЖдо ДКИди окутуунун методикалык системасынын иштелип чыккан моделине таянуу менен ишке ашырышат.

Колдонуу чөйрөсү: жүргүзүлгөн изилдөөлөр заманбап университеттин окуу процессинде, окуу-методикалык материалдарды иштеп чыгууда, ЖОЖдун окутуучуларынын квалификациясын жогорулатуу системасында колдонулушу мүмкүн.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Джузбаевой Айзады Нургазиевны на тему: «История и тенденция обучения декоративно-прикладному искусству в высших учебных заведениях Кыргызстана» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01- общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, история, тенденция, вуз, педагогический эксперимент, национальный костюм, техника войлока, творчество, проектирование одежды, эскиз.

Объект исследования – процесс обучения декоративно-прикладному искусству в высших учебных заведениях Кыргызстана (на примере изготовления национальной одежды).

Предмет исследования – теория и история, а также педагогические условия обучения декоративно-прикладному искусству в высших учебных заведениях Кыргызстана на примере изготовления национальной одежды.

Цель исследования – раскрыть историю, основные тенденции и педагогические условия обучения декоративно-прикладному искусству в высших учебных заведениях Кыргызстана на примере изготовления национальной одежды.

Методы исследования: изучение первоисточников и анализ документации; анализ и обобщение педагогического опыта; проведение бесед, анкетирование студентов; педагогическое наблюдение; анализ продуктов творческой деятельности; проведение педагогического эксперимента и обработка полученных данных.

Полученные результаты и их новизна: раскрыты теоретические и исторические основы становления и развития народного ДКИ кыргызов; теоретически обоснована сущностная характеристика ДКИ кыргызского народа; на основе ретроспективного анализа выявлены научно-теоретические основы обучения ДКИ в вузах Кыргызстана; разработаны педагогические условия и теоретическая модель эффективного обучения ДКИ в вузе с учетом особенностей традиционного прикладного искусства изготовления национальной одежды кыргызов, содержательной основой которой является спецкурс «Художественное моделирование национальной одежды в технике войлока»; разработана модель эффективного обучения ДКИ в образовательном процессе вуза в соответствии с положениями системного, деятельностного, компетентностного и культурологического подходов, которая включает в себя совокупность взаимосвязанных компонентов: целевой, содержательный, деятельностный, результативный с учетом

особенностей традиционной кыргызской женской одежды; доказано, эффективность педагогических условий, что практическая реализация разработанных модели и педагогических условий повысила эффективность обучения бакалавров ДКИ в образовательном процессе вуза.

Рекомендации по использованию: выявленные и обоснованные теоретические основы рекомендуются использовать преподавателями вузов для развития обучения ДКИ; рекомендуются использовать разработанную концепцию методических приемов, содержащихся народные, исторически сложившиеся традиции; рекомендуются использовать разработанного спецкурса, создающую реальные возможности эффективного развития обучения ДКИ в вузах; осуществлять в своей практической деятельности опору на разработанную модель методической системы обучения ДКИ в вузах

Область применения: проведенное исследование может быть применено в образовательном процессе современного вуза, при разработке учебно-методических материалов, в системе повышения квалификации вузовских преподавателей.

SUMMARY

dissertation study by Jusbaeva Aizada Nurgazievna on the topic: «History and tendency of training in arts and crafts in higher educational institutions of Kyrgyzstan» for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01- general pedagogy, history of pedagogy and education

Key words: arts and crafts, history, directions, universities, pedagogical experiments, folk costumes, felting technique, creativity, clothing design, sketches.

The object of the research: the educational process of arts and crafts in higher educational institutions of Kyrgyzstan (on the example of making national dress).

Subject of the research: the theory and history of teaching arts and crafts in higher education institutions of Kyrgyzstan and the conditions of training on the example of making national dress.

Purpose of the research: to identify the history, main trends and pedagogical conditions of teaching arts and crafts in higher education institutions of Kyrgyzstan on the example of folk costume making.

Research methods: study of primary sources and document analysis, analysis and generalization of pedagogical experience, interviews, questionnaires of students, pedagogical observations, analysis of creative activity products, conducting pedagogical experiments and processing of the obtained data.

Obtained results and their novelty: theoretical and historical bases of formation and development of folk arts and crafts of Kyrgyz people are revealed; theoretically substantiated essential characteristic of Kyrgyz people's folk arts and crafts; on the basis of retrospective analysis scientific-theoretical bases of teaching folk arts and crafts in higher education institutions of Kyrgyzstan are revealed;

pedagogical conditions and theoretical model of effective teaching of folk arts and crafts in higher education institutions are developed taking into account the peculiarities of traditional applied art of making national clothes of Kyrgyz people, the content basis of which is specialised training of Kyrgyz people.

Recommendations for use: the revealed and substantiated theoretical bases are recommended to be used by university teachers for development of DPI training; it is recommended to use the developed concept of methodical techniques, containing folk, historically formed traditions; it is recommended to use the developed special course, creating real possibilities of effective development of DPI training in universities; to carry out in the practical activity the reliance on the developed model of methodical system of DPI training in universities.

Scope of application: the conducted research can be applied in the educational process of modern universities, in the development of teaching materials, in the system of professional development of university teachers.

